

Esenbek Mederbekov

(1936)

Yazar, eleştirmen Esenbek Mederbekov 1936 yılında Çüy şehrinin Sokuluk kasabasına bağlı Tatıbek köyünde dünyaya gelmiştir. 1953 yılında Orta okulu, 1959 yılında Kırgız Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesinin Rus Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirmiştir.

1962 - 1974 yılları arasında Kırgız Devlet Televizyon Radyo komisyonunun Edebi Drama Redaksiyonunda çalışmıştır. 1974 yılından başlayarak "Ala Too" dergisinin redaktör yardımcısı, redaktör olarak çalışmaktadır.

1970 yılında SSSR Yazarlar Birliğine kabul edilmiştir.

Eserleri Rus diline çevrilmiş ve basılmıştır.

Çalışmalarından ötürü madalyalara ve unvanlara lâyık görülmüştür.

ESERLERİ

Arkadaşımın Görevi (Denemeler); Mektep, Frunze, 1968

Suusamır (Denemeler); Kırgızstan, Frunze, 1970

Nuriya (Denemeler); Mektep, Frunze, 1972

İlk Okul (Denemeler); Mektep, Frunze, 1974

Çiftçi Ata (Denemeler); Kırgızstan, Frunze, 1976

Küçük Alp (Denemeler); Mektep, Frunze, 1978

Kızıl Alev Tengata (Tarihî Olay Yazısı); Kırgızstan, Frunze, 1986

E L Ç İ

"Kızıl tebetey" attın tarihiy körköm bayandan / "Kızıl Kalpaklar" adlı Tarihî Olay Yazısından

<...> Kırgızdın cınığı tüpkü tegin men silerge daanalar aytp bereyin. Kökürögünörgö bekem tüyüp algıla.

Abalkı atabız azireti Adam bolup, azireti Obo bolku enebiz boldu, cer cüzündögü barça adam uşul eki zattan taraldı.

Ekinçi atabız azireti paygambarıbiz Nuk boldu, anın tuşunda cer üstünö ıplastık, ar balaket cık boldu, Alla Taalam kaardanıp topon suu kaptatıp, bar ümötü tamamdaldı, Kudayım süygön Nuk paygambardın üç uul, üç kelini gana aman kaldı, azırkı cer cüzündögü kalktar mına oşolordon taraldı. Oşentip, üçünçü atalarımızdın ısımdarı Kaam, Saam, Cappas ataldı.

Cappastan segiz uul boldu, ulusu Türk ataldı. Türk atabız özü baştap toguz katarı menen padişa boldu. Türk içinde toguzdu ırasın tutmak oşondon kaldı. Türk akılduulugu, adeptüülügü cagınan Cer cüzündögü padişaldın aldı bolgon eken. Atasman kalgan köp ele cerdi kızıdırıp körüp, akırında tak uşul silerdin ata curtuñar - ıyık, kasiettüü Isık - Köldü cakırıp, uşunda turup kalıptır. İramatılıktın altınday Casatı da uşerde eken. Emi Türktün özünön tartıp kan bolgon uularının ısımdarı tömönküdüy: Türktün uulu Tütük kan, anın uulu Elçi kan, anın uulu Bakı kan, anın uulu Kiyik kan, anın uulu Alança kan. Alança köp cılı padişalık kıldı. Tee azireti Nuk aleysalamdın zamanınan baştap Alança handın zamanına çeyin bardık Cappas uuldarı musulman ele. Alança zamanında eli bay, döölöttüü boldu. ""t semirse, eesin kabaar""degen makal mına oşol kündördön kaldı. Döölötkö mas bolup, Kudaydı unutuştu. Alança kandan egiz uuldar töröldü, ısımdarı: Tatar, Magul. Eköo teñ padişa bolup, eldi ekige böldü. Tatar özünön baştap ceti uuluna çeyin padişalık kıldı, ısımdarı: Buka kan, Cılaança kan, Attuu kan, Atsız kan, Ordo kan, Baydu kan, Süyünçü kan. Kandık mına uşundan ketti. Maguldan Karakan zamanında Kudaydı taanıgan, bilgen adam kalbadı.

<...> Kırgızların köklerini ben size güzelce anlatayım. Bunları aklınızın bir köşesine yazın.

İlk atamız Hazreti Adem, ilk anamız ise Hazreti Havva idi. Yeryüzündeki insanoğlu bu ikisinden türedi.

İkinci atamız Hazreti peygamberimiz Nuh idi, onun zamanında dünyada günâh, her türlü felâket hasil oldu, Allahu Teala kızıp yeryüzünü suyla kaplayıp tüm canlıları yok etti. Allah'ın sevgili kulu Nuh Peygamberin sadece üç oğlu ve üç gelini sağ kaldı. Yeryüzündeki insanlar onlardan türedi. Böylece üçüncü atalarımızın isimleri Hami, Sami ve Yafes idi.

Yafes'ten sekiz oğul dünyaya geldi, en büyüğüne Türk adı verildi. Atamız Türk'ten başlayarak dokuz oğlu sırayla padişahlık yaptılar. Türkler arasında dokuz sayısını kutsal tutmak bu sebeptendir. Türk akli ve edepli kişiliği ile dünya üzerindeki padişahların başını çekiyormuş. Babasından kalan birçok yeri gezip görerek nihayetinde sizin ana vatanınız kutsal, hasiyelli Isık Göl'ü beğenip buraya yerleşmiş. Rahmetlinin mübarek cesedi de burada imiş. Türk'ten başlayarak padişahlık eden uluların isimleri şöyledir: Türk'ün oğlu Tütük Han, onun oğlu Elçi Han, onun oğlu Bakı Han, onun oğlu Kiyik Han, onun oğlu Alança Han. Alança Han uzun süre padişahlık yaptı. Hazreti Nuh Aleyhisselamın zamanından başlayarak Alança Han'ın zamanına kadar tüm Yafes oğulları Müslüman idi. Alança zamanında halk zengin, varlıklı oldu. "İt semirirse sahibini kapar" atasözü işte o günlerden gelmektedir. Zenginliğin verdiği sarhoşlukla Allah'ı unuttular. Alança Han'ın ikiz oğulları dünyaya geldi. Onların isimleri; Tatar ve Moğol idi. İkisi de padişah olup halkı ikiye böldüler. Tatar'ın soyu, kendinden başlayarak yedi oğluna kadar hüküm sürdü. Onların isimleri; Buka Han, Cılaança Han, Atlı Han, Atsız Han, Ordo Han, Baydu Han, Süyünçü Han idi. Hanlık bu sırayı takip etti. Moğol'dan Karahan vardı, Karah zamanında Allah'ı tanıyan, bilen adam kalmadı. Bunun yanı sıra, onun oğlu Oğuz, anne karnından itibaren evliya, yiğit yürekli doğup çift tarafı keskin kılıç oldu, Müslüman olmamayı hiç kimsenin

Oşogo caraşa anın uulu Uguz enesinin kardınan ele oluya, er cürök törölüp, koş mizdüü kılıç boldu, eç kimdi musulman bolbos ıktıyarına koybodu. Bütün Aziyanı kol aldına karattı, cüz on altı cıl padişalık kılıp turtu. Uguz kan Türktün segizinci muundagı tukumu. Uguzdun uuldarı: Burut, Burat, Kırgız. Buruttan Uygur, Baygur. Demek, azırkı uygur eli bizge bölök - bötön emes, bir tuugan. Burattın uulu Mok. Maktun tukumu bizdin çoñ ırçılar köp ırdagan, aytiluu kara kalmaktar. Demek, alar dele bizge bölök el, bötön cerden kelip katılğan coo emes, özdön çıkkan cat, özőktön çıkkan ört, öz bir tuuganıbiz.

Mına emi özübüzdün tüpkü atabız, kasiettüü Kırgız kanga cettik. Kırgız kan bu carık düynögö Muhammed aleysalamdan üç miñ tört cüz cıl murun keldi. Emkinin esebinde tört miñ ceti cüz cılga çamalap barat. Bul Kırgız kan bütkül türkkö ataktuu, narktuu, salttuu, döölöttüü, söölöttüü kan bolgon. Bir künü saltanattuu taktısında oturganda köñülünö minday oy tüşöt: "Tüpkü atam Türktön tartıp özümö çeyin segiz ata kan boluptur, özüm toguzunçumun. Bul toguz kamdıktı kuttuktap çoñ toy bereyin". Kalkı menen keñeşip, toydu mıktap ötkördü. Toydo ar türkün oyun - zook, tamaşa, taymaş, aytış, meldeş, carış möröylörün arbin kıldı. Ar kaday möröygö kandıktardın sanına karay toguzdan mal berdi. Bul Kırgızkandın toy tamaşası, roguzdan mal bergen nuskaşı atpay türk baldarına, ayrıkça bizdin kırgızga nuska, ırasım, nark bolup kaldı. Kudaga, dosko ce ayıpka maldı toguzdap bermek mına oşondon kaldı. Oşondogu kırgızdardın tuulup, önüp - öskön cerleri Kazan Köldö, Ak Deñiz boyunca, Altay toolorunun arasında, Orkon darıyasının boyunda, Ertiş darıyasının öröönündö, Ertiş, Orkondun ortosundagı Şapşak degen cerde bolçu. Cılıksı köbünçö çaar cana ala kelgen. Ala cılıkuluu, ak kalpaktuu kırgız dep atak alıp turgan. Al zamanda Türk ıntımagın ketirbey, Maguldu da kol aldında karmap turgan. Al zamanda Türk ıntımagın ketirbey, Maguldu da kol aldında karmap turgan. Kırgızkandan Sonorkan, anın uulu Olçoñkan, anın uulu Cookaçtı kan, anın uulu Basalgaluu Barıtkan. Bul Baatırkan öz zamanının çeksisz baatır adamdı bolgon. Kırgız ösköndüktön, dalay cerlerge kol sozuuga köñüldöngön. Kırgız eli oşol tolup - bolup turgan kezinde üç cüz cıl kandık doorun sürgön. Bul cıldarda kırgızdar kaday coo bolbosun basıp alğan, birine da bastırğan emes. Oşol kezdegi kırgızdın cigitteri örttön kaytpagan, coodon kaçpagan baatır ele. Karıları nark, sanat süylögön akılduu, daanışman bolgon. Akimderi el içindegi karıp, miskin, cetim, cesirlerge kayırımduu, ırayımduu ele. Zayıptarı kelbettüü, adeptüü, uz, bilgiç ele. Kızdarı kımbat kiyimderdi kiyip, eç kısılbay erki menen cürüp, özdörü suluu, sözdörü cılıu bolgon. Degi kaysı cagın, kimisin kep kılbaylı, men kırgızdın degenderdin özdörü tüñ, coo karakteri çıñ boluptur. Ar bir cookerlik kurakka cefken erkek başına temir tuulga, üstünö tor temirden torgoy köz badana soot kiygen. Bul soottun sırtında duşmandın ogun toso turgan temir kalkanı bolgon. Bul coo kiyimderin kiyip, topçulanıp - üpçülönüp alğan soñ eç kimden, eçtemeden taymanıp - taysaldap körgön emes.

kendi ihtiyârına bırakmadı. Bütün Asya'yı hâkimiyeti altına aldı, yüz on altı yıl padişahlık yaptı. Oğuz Han, Türk'ün sekizinci neslidir. Oğuz'un oğulları; Burut, Burat, Kırgız'dır. Burut'tan Uygur, Baygur doğmuştur. Demek ki, şimdiki Uygur halkı bize yabancı değil, öz kardeşimizdir. Burat'ın oğlu olmamıştır. Mok'un nesli, bizim büyük ozanlarımızın her zaman söylediği, bildiğimiz Kara Kalmuklardır. Demek, onlar da bize yabancı halk değil, başka bir yerden gelen düşman değil, içimizden çıkan düşman, bağırimızda çıkan yangın, onlarla da öz kardeşiz.

İşte şimdi kendi ilk atamız, hasiyetli Kırgız Han'a geldik. Kırgız Han bu aydınlık dünyaya Muhammed Aleyhisselam'dan üç bin dört yüz yıl önce gelmiştir. Şimdinin hesabıyla dört bin yedi yüz yıla tekabül etmektedir. Kırgız Han, tüm Türkler içinde nam salmış, adâletli, itibarlı, kaideli, devletli, vakür bir han imiş. Bir gün saltanat tahtında otururken aklına şöyle bir düşünce gelmiş: "İlk atam Türk'ten başlayarak bana kadar sekiz atam hanlık yapmış, ben dokuzuncuyum. Bu dokuz hanlığı kullamak için büyük bir toy düzenleyeyim" diye düşünmüş. Halkıyla danışarak bu toyu dört dörtlük düzenlemiş. Toyda çeşitli oyunlar, eğlenceler, yarışlar, atışmalar, güreşler yapılmış, yarışların ödüllerini yüksek tutmuş. Her ödüle, hanlık yapanların sayısı kadar, dokuz mal vermiş. Kırgız Han'ın verdiği bu toy, dokuz mal verme örneği bırakılmamış Türk soyu için, özellikle de Kırgızlar için örnek, adet, değer olmuştur. Dünyeye, dosta veya cezaya dokuz mal verilmesi bundan ileri gelmektedir. O zamanki Kırgızların doğduğu, yaşadığı yerler; Kazan Gölü, Ak Deniz kıyıları, Altay dağlarının arası, Orhun nehrinin boyları, Ertiş nehrinin civarı, Ertiş ve Orhun nehirlerinin arasında kalan Şapşak adlı yerler idi. Yılkıları genellikle benekli ve alacalı olurdu. Alaca yılkılı, ak kalpaklı Kırgız diye nam salmışlardı. O dönemlerde Türkler birliğini korumuş, Moğolları da kontrolleri altında tutuyorlardı. Kırgız Han'dan Sonorhan, onun oğlu Olçonghan, onun oğlu Cookaçtı han, onun oğlu Basalgaluu Baatırhan idi. Baatırhan zamanının hayale bile gelmez derecede kahraman kişisiydi. Kırgızlar kuvvetlenince, bir çok yeri ele geçirme sevdasına düştüler. Kırgızlar bu en kuvvetli dönemlerinde üç yüz yıl hüküm sürdüler. Bu üç yüz yıl içinde Kırgızlar karıştırdıkları her düşmanı yenmişler, hiçbirine yenilmemişlerdir. O zamanın Kırgız yiğitleri alevden korkmayan, düşmandan kaçmayan kahramanlarmış. İhtiyârları saygın, şiir söyleyebilen, akıllı, bilge kişilermiş. Yöneticileri halkın içindeki gariban, güçsüz, yetim, fakirlere merhamet gösteren, vicdanlı, şefkatli kişilermiş. Kadınları gösterişli, edepli, maharetli ve bilgililermiş. Kızları pahalı elbiseler giyip hiç çekinmeden hürce dolaşmış, özlere güzel, sözleri sıcak olmuştur. Hangi taraftan, kimlerden olduğunu konuşmayalım, ben Kırgız'ım diyenlerin başları dertsiz, savaş aletleri tam olmuştur. Savaşacak yaşa gelen her bir erkek başına demir tolga, üstüne çelik ağdan zırh giyerdi. Bu zırhın arkasında düşmanın oklarına karşı demir kalkanı olurdu. Bu savaş giysilerini giyip tam teknil hazırlandıktan sonra hiç kimseden hiçbir şeyden çekinmez, korkmazlardı. Savaş aletleri, savaş giysisi, malzemesi, silahları olmayan adamı insan katarına bile koymazlardı. Silahsız erkekten, gayretli kadın evladır, derlerdi. Kırgızların bu

Coo carak, coo kiyim, şayman, kuraldarı çok cigitti adam katarında esepetebeğen. Caraksız cigitten kayratuu katın artık deşken. Kırgızdardın minday özgöçölüğü, baatırlığı türülgön tümön türkkö, oyrot, tırgoot, kañkan, kakan, çinga çeyin dayın bolgon. Bul kırgızdardı kıtaylar öz tiline ılayıktaştırıp "kakactar" deşken. Bütün dele "kakac" deyt. Al kezde kalmak Türk atagın buzbay, kırgızga aralaş turgan. Cırgalduu Altaydı cerdegen. Atkanı añ, ağıtkanı taygan, salganı bürküt, kuş, çapkanı külük, mingeni corgo. Bir gana armanı, öksügönü kırgız kalmakka üç cüz cıl boyu kandık tizgindi berbedi. Oşonduktan kalmak çegin bölö baştı. Baarıbız teñ tuugan bolsok, töñdүү ookat kılabaız dep çıktı. Al kezde kırgızdın kanı Alparkan, kalmaktın akimi Dorbun baatır ele. Dorbun bul taarıncı menen Türk tukumdarının ırkın buzup, kıtay kanına arızdanıp, kırgızdan bölünüp ketti. Bölüngöndön kiyin da tim turbay, kırgızga tiyişip, asıla baştı. Kıtaydın tiline tilin, diline dilin koşup, kanına cagınıp, köşökörlönüp, anı kırgızga karşı tukurup, çagım saldı. Mına oşondon kiyin aylap, cıldap gana emes, kılımdap sozulup ketken kırgındar - kırgız kalmak, kırgız kıtay çabıştı baştı. Kırgız narı sürüldü, beri sürüldü. Kırılıp, bıtırap, tukum kurut bolup keterinde ırısına Aytalda ayköl, keremettүү, kasiettүү, kasiettүү uul - Manas baatır töröldü. Bul Manas degenibiz oydon çıkarılğan comok emes, çin ele tarihta bolgon, caman ötkön kişi. Men anın da urusun, ata - babaların silerge eptep - septe bilişimçe çeçmelep bereyin.

Oşo kezde kırgızda Esbet, Dosbut, Eşte, Cediger, Kıpçak, Katagan, Noygut, Sayrak, Nurkunan degen çoñ uruular boluptur.

Esbet degen elden Küyükdü degen çıkkan. Taşkenge kan bolup, Talas menen Çüydü da cerden turgan. Oşol Küyükdü kandın uulu Camgırçı kan, anın uulu ayıtlıu Kökötöy kan, anın uulu "Manastagı" Kökötöygö aş bergen Bokmurun.

Dosbut degen elden Kökbörü baatır, Kökbörüdön Kökkoyon, Sultan ve Şıbrıççen.

Eştekten Camgırçı. / "Eştektardin Camgırçı, erdiğın eştek dañkılçu" deşken manasçılar/. Cedigerdin Er Bakış degen baatırı bolgon.

Kıpçaktardın Toru kıpçagınan Sarban tazdın uulu Ürbü baatır çıkkan. Bu da "Manasta" bar. Dökü kıpçagınan ayıtlıu Elemandın Er Töştüğü.

Katagandan ayıtlıu balban Koşoy, Noyguttan Ak Balta, Ak Baltadan Çubak baatır.

Sayraktan Tursun kan, Nurkunandan Cakıp kan, Cakıptan Manas.

Oşo kezdegi özübök kanı Sançıbek / "AncıyandaSançıbek, atpay curtu özübök, koşomatçı bepildep, koburagan sözü köp" deşken manasçılar/, tacik kanı Amırkan cana başka türk elderinin kandarı baarı ele Manastın amırındağı, Manaska baylangan ataktuu, martabaluu akimder bolgon. Kudayımdın kudureti menen aruu törölüp, kuttuu ak nurga bölöngön, paygamberlerin koldop, periştelere, kırk çiltene ciloologon kasiettүү Manas bababız köp ele baktıluu erlerdin coldoşu, ceke kırgız emes, atpay türk elderinin korgonu, kor-

farklı özelliği, tüm Türkler içinde, Oyrot, Tırgoot, Kangkan, Kakan, Çin'e varıncaya kadar herkes tarafından bilinirdi. Çinliler Kırgızlar'ı kendi dillerine uydurup "Kakacdar" derlerdi. Günümüzde de "Kakac" derler. O dönemde Kalmuklar Türk birliğini bozmadan, Kırgızlarla birlikte yaşıyorlardı. Bereketli Altay'a yerleşmişlerdi. Attıkları av, salıverdıkları tazi, uçurdukları kartal, koşturdukları yürük at, bindikleri yorga at idi. Tek arızları, göz koydukları, üç yüz yıl boyu hâkimiyeti elinde bulunduran Kırgızlardan bunu almaktı. Bu sebepten Kalmuklar, sınır oluşturmaya, bölmeye başladılar. Hepimiz eşit kardeşlersek, eşit yaşayacağız diyerek çıktılar ortaya. O dönemde Kırgızların Hanı olan Alparhan, Kalmuk'un önderi ise Dorbun batur idi. Dorbun bu hırsı ile Türk soyunun birliğini bozarak Çin hükümdarına arz ederek Kırgızlardan ayrılıp gitti. Ayrıldıktan sonra da rahat durmayarak Kırgızlara sataşmaya, çatmaya başladı. Çinlilerle birlik oldu, dillerine dilini, gönüllerine gönlünü verdi, hükümdarına yalvarıp yakararak onu Kırgızlara karşı doldurdu, iftiralar attı. İşte bundan sonra, aylar, yıllar boyu değil, yüzyıllar boyu süren felaketler; Kırgız - Kalmuk, Kırgız - Çin savaşları başladı. Kırgızlar bir oraya bir buraya sürüldü. Kırıldığı, döküldüğü, soyun tükenmeye yüz tuttuğu sırada, bir şans olarak Altay'da, yüce, keramet sahibi, kutsal oğul; Manas batur doğdu. Bu Manas dediğimiz, kafadan uydurulan masal değil, tarihte gerçekten olmuş, yaşamış bir kişi. Ben onun da hangi boydan olduğunu, atalarının kimler olduğunu bildiğim kadarıyla anlatıvereyim.

O dönemde Kırgızlarda, Esbet, Dosbut, Eşte, Cediger, Kıpçak, Katagan, Noygut, Sayrak, Nurkunan adında büyük boylar varmış.

Esbet boyundan Küyükdü çıkmıştır. Taşkent'e han olmuş, Talas ve Çüy'ü de yönetmiştir. Küyükdü Han'ın oğlu Camgırçı Han, onun oğlu iyi bildiğimiz Kökötöy Han, onun oğlu ise "Manas"ta Kökötöy öldüğünde aşını veren Bokmurun'dur.

Dosbut boyundan Kökbörü batur, Kökbörü'den Kökkoyon, Sultan ve Şıbrıççen olmuştur.

Eştekten Camgırçı olmuştur. Manasçılar 'Eştektarin Camgırçı'sı, yiğitliğini Eştekt kutladı' demişlerdir. Cediger boyunun ise Er Bakış adlı baturu varmış.

Kıpçakların, Toru boyundan Kel Sarban'ın oğlu Ürbü baturdur. Onun ismi de Manas'ta geçmektedir. Dökü boyundan ise bildiğimiz Eleman'ın oğlu Er Töştük'tür.

Kataganlardan ise namılı pehlivan Koşoy, Noygut boyundan ise Ak Balta, Ak Balta'nın oğlu da Çubak baturdur.

Sayrak boyundan Tursun han, Nurkunan'dan Cakıp Han, Cakıp Han'dan ise Manas olmuştur.

O dönemde Özbeklerin hanı Sançıbek, (Andican'da Sançıbek, Vurmayıp halkı Özbek, Dedikodular dolanıp, Fısilanan sözü çok, der Manasçılar) Tacik hanı Şahmurat, Türkmen hanı Emirhan ve diğer Türk boylarının hanlarının tümü Manas'ın emrindeki, ona bağlı, bilinen, tanınan yöneticilerdi. Allah'ımın kudretiyle arı doğup kutsal ak nura belenen, Peygamberimin kollayıp meleklerin ve kırkların yol gösterdiği yüce Manas atamız, birçok bahtlı yiğitlerin yoldaşı, sadece Kırgızların değil, tüm Türk halklarının koruyucusu ve kollayıcısı olmuştur.

gooru bolgon.

Manastın neberesi Seytektin uulu Keneñdin mezigilinde Manas tukumunan oomat kayta baştağı. Kırgızdın ıntımağı ıdrap, ekige bölünüp, Kenen baş bolgon coon İstambul Türkünö camınıp, baş baanektedi, Katagan urugu Oogandın kanına karap ketti.

Oşogo karabay, kırgızdı dağı ele keremettüü baatır Manastın arbağı koldop, tüptüü, küç - kubattuu, köp el bolup turgan. Anı tekeberdüü, kesepettüü, taşboor Çingızkan büldürüp cogottu. Adegende al Manastın arbağınan, ezelten berki er cürök eldin cooker atagınan çoçulap, ayla - amal menen araket kıldı. Oşo kezdegi kırgızdın kanı İrıska uluk başın kiçik kılıp toğuz şumkar tartuulap bardı da:

- İrıs aga, Künbatışka kazat saparına çıktım. Bıyaktagılardı karatıp alsam, İrıs - Çingız bolup çırgap catıp kalabız. Maga col açıp beriñiz, - dedi.

Bul bal söz menen tartuuga, ayırıkça Çingızdın elçi ciberbey, özü kelgenine İrıs aldanıp, col açıp berdi. Çıngızkan askerge bütkül kırgızdı aydap aldı, el çetine, coo betine çepke koydu, kızıl kırgınga, kuu sürgüngö saldı. Kıpınday da ayap koybodı. Tez ele kırgızdın tiñnen köbü kırılıp ketti. Buga ança dele nazar salbay, çoñ kazatın emi baştap, Beecindi almak boldı. Kırgızdın kalgan - katkanın İrısı baş kılıp aydap barıp, Kıtay çegine koydu. Munu körgön İrıskañdın inisi Dolon biy menen Sayrak Sabataydın inisi Muratay mırza eköo aydalıp baratıp tımızın keñeşip alıştı da: "Bul Çıngızkandan kırgızga cakşılık cok eken. Öz canıbızdın kamın körölü" - degen bütüngö kelişip, tün camınıp kaçıp çığıştı. Neçen kün col cürüp, akırı Ancıyan caktağı Azireti Ayıptın toosuna cetiştı. "Ata - bababız ıyık mazar tutup, kastarlagan cer emespi, uşerge baş baanekteyli" - dedi Dolon. "Men bul cerge turbaymın. Artıbızdan kuuğun kelip kalışı mümkün. Kulak ukkus, köz körgüs cacka ketem!" - dedi Muratay. Sancıraçılardı ayıtımına karaganda al Kocoyt şaarına barıp, Kıpçak Ereşekanga uvazir bolup, kalaada turup kalıptır. Anın Payız degen uulu, Ayımkan degen kızı bar eken. Andan kiyinki ukum - tukumu cönündö eç kabar cok.

Al emi tüpkü atabız Dolon biy tegin caralğan can emes eken. Ukum - tukumunun abdındığı cağıman deđi ele cer cüzündögü adamzattan aga teñdeş tabuu kıyın. Özü estüü, keñ peyil, coomart, too - taştı, tokoyluu suunu, kaz - ördöktüü, ak kuuluu köldördü maktırğan adam bolgon eken. "Ancıyan, Kokondun kabat - kabat şaarlarına ArkanınAla Toosunun atır cıttuu kökala maydan bir kolotun berbeymin!" - dep mal çarba kütüp, ömür boyu Ala Toonu aralap köçüp ötüptür. "Ölsöm, söögümdü biyik belge, kan coldun boyuna koygula", - dep baldarına kereez ayıptır. Markumdun altından artık cazatı Koçkor menen Narındın ortosundadı ayıtlıu aşuuga koyulğan. Bul biyik bel oşondon beri Dolon atalıp kalğan.

Dolon biyidin Azireti Ayıptın toosunda turganda üylöngön baybeşi egiz uul tapkan. Eköo kuyup koygondoy okşoş bolgon sebeptüü eptep ayırmalaş üçün birinin ismın Ak uul, ekinçisinikin Kuba uul koyuşkan. Kiyinçereek kız alğan tokolu da törögön, anın ismın Moñmoş koyuşkan. Anı kay bir sancıraçılar Kızıl uul

Manas'ın torunu Seytek'in oğlu Kenen'in zamanında, Manas'ın soyundan itibaren saadet yok olmaya başladı. Kırgızların birliği dağılıp ikiye bölünerek Kenen'in başını çektiği kalabalık bir bölümü İstambul Türklerine bağlanıp ayrı hareket etti. Katagan boyu ise Afgan hanına tabi oldu.

Böyle olmasına rağmen, Kırgız'ı kerametli batur Manas'ın ervahı kollayıp sağlam, güçlü kuvvetli, kalabalık halk olmuştı. Onu kibirli, zalim, belâsi, taş kalpli Cengiz Han dağıtıp yok etti. Buna rağmen o, Manas'ın ruhundan, ezelden beri gözüpek olan halkın savaşılarından çekinip çok temkinli hareket etti. O dönemin Kırgız Hanı İrıs'ın ayağına giderek hediye olarak dokuz atmaca götürdü:

- İrıs aça, güneşin battığı yöne cihada çıktım. Bu taraftakileri kendime bağlarsam, İrıs-Cengiz olarak devran süreriz. Bana yol açverin, dedi.

Bu tatlı söz ile hediye, özellikle de Cengiz'in elçi göndermeyip kendisinin gelmesine aldanan İrıs, ona yol açtı. Cengiz Han, tüm Kırgızları asker olarak aldı, düşmanın karşısına cepheye sürdü, büyük bir felâkete, sonsuz sürgüne gönderdi. Onlara hiç mi hiç acımadı. Çok geçmeden Kırgızların çoğu kırıldı. Bu yaptıklarını önemsemeden, büyük seferine başlayarak Pekin'i almak istedi. Kırgızların sağ kalanlarını İrıs komutasında gönderip Çin sınırına yerleştirdi. Bu durumu gören İrıs Han'ın kardeşi Dolon Bey ile Sayrak Sabatay'ın kardeşi Muratay Bey gizliden gizliye birbirlerine akıl danıştılar; "Bu Cengiz Han'dan Kırgızlara iyilik gelmeyeceği belli. Kendi canımızı kurtaralım." fikrinde birleşip gece sessizce kaçtılar. Günlerce yol aldıktan sonra Andican tarafındaki Hazreti Ayıp dağına geldiler. "Atalarımızın, babalarımızın kutsal mezar belleyip övdükleri yer burası, buraya yerleşelim." dedi Dolon. "Ben burada kalmayacağım. Ardımızdan saldırmaları mümkün. Kulağın duymayacağı, gözün görmeyeceği yerlere gideceğim!" dedi Muratay. Şecere okuyanların söylediklerine göre o Kocont şehrine gitmiş, Kıpçak Ereşe Han'a vezir olmuş, şehirde yaşamaya başlamıştır. Onun Payız adında oğlu, Ayımkan adlı kızı varmış. Ondan sonraki soyu sopp hakkında bilgi yok.

Bunun yanı sıra atamız Dolon Bey, oldukça hareketli biriymiş. Soyunun çokluğu bakımından hâlâ ona eşdeğer insan bulmak zordur. Akıllı, düşünceli, cömert ve dağları, ormanları, dereleri, hayvanları, beyaz kuğulu gölleri seven biriymiş. "Andican, Hokant'ın kalabalık şehirlerine, Arka'nın Ala Dağının, ıtır kokulu, yemyeşil bir vadine değişmem!" diyerek hayvancılık yapıp, hayatı boyunca Ala Dağ'ın aralarında göçerek yaşamıştır. "Öldüğümde beni yüce geçide, ana yolun kenarına gömün" diyerek çocuklarına vasiyet etmiştir. Merhumun mübarek bedeni, Koçkor ile Narın'ın ortasındaki söylenen geçide defnedilmiştir. Bu yüce geçit o zamandan başlayıp Dolon adını almıştır.

Dolon Bey, Hazreti Ayıp Dağında yaşarken, evlendiği ilk hanımı ikiz oğul doğurmuş. İkişi birbirine tıpa tıp benzedikleri için, onları ayırt edebilmek amacıyla birinin adını Ak Oğul, diğerinin adını Kuba Oğul koymuşlar. Sonradan aldığı hanımı da oğlan doğurmuş. Onun adını Mongmoş koymuşlar. Ona bazı şecere okuyucuları Kızıl Oğul demişlerdir.

dep koyuşat.

Ak uul menen Kuba uul er cetkende atasının orduna biy bolobuz deşip, birinen biri col talaşkan. El da eköönün kimisi ulusu ekenin acırata albay koygon.

"Bizdin ezelden berki narkıbizda uluu balası atasının ordun basıp biy bolçu ele. Kiçüüsü kazına, mal - mülkkö ee bolçu ele. Eköönün uluu, kiçüüsün bir bilse, törögön enesi bilip cürböşün? Enesinen surap körgülöçü", - degen uruu aksakalı.

"Ak uul oñ böyrögümdö catkan balam. Al carık düynönü murdaraak kördü. Kuba uul sol böyrögümdö catkan. Sol böyrögüm kişin boşodu" - depter enesi.

Oşentip Ak uulu biy bolup kalıptır. Kuba uulu mal - mülktün eesi boluptur. Kızıl uulu eköönün malın bağıptır.

Enesinin "Ak uul oñ böyrögümdö cattı" degeninen ulam anın tukumu oñ, Kuba uulduku sol atalıp aldı.

Ak uuldun Adigine, Tagay, Munguş degen üç uulu, Naalı attuu kızı bolgon eken. Törtöo ertelep togolok cetim kalışıp, eñ ulusu Naalı ecebiz inilerin ene katarı bağıp östürüp, başkarıp, tarbiyalap cüröt eken. İnileri es tartıp cetilgen soñ bir künü üçöo menen dastorkondo süylöşüp oturup, Naalı öz oyun aytat:

"Adigine, sen bul eköönön ulusuñ. Bularga ata orduna ata, baş - köz bol. Mal eesi bolup, eki iniñdin tapkan malının ubayın kör. İnisi bardın ırısı bar degen emespi, kuday buyrusa, Tagay iniñ çyırak çikkansıp kaldı, biy bolup el başkarsın. Muñuşuñ malga karoo körünöt, eköönördün malıñardı baksın. Kana emese, oomişin, kudayım özü üçöönördün teñ coluñardı açsın, bak - döölöttüü bolgula! - dep bata kılıp koydu. Berki üçöo da koşulup bata kılıştı. Birok biy boluunu kupuya köksöp cürgön Adigine: "Meni ecem boş sanap, Tagaydı çyırak degenin kara! Kimdin çyırak ekenin körüşöörbüz!" - dep kek saktap, katuu taarınıp kaldı. Bul taarınıç ırbagandan ırbay berdi. Tagay agasının taarınıçın eptep cazıp almak bolup kün sayın kirip - çığıp agalap, eşigin sagalap cüröt. Erteñ menenki dastorkondo ceñesi aga kündö aladöñ saamal kuyup berçü boldu. Estüü Tagay "menden ketpesinçi" dep saamal bolso da kaltırıp cutup cürdü. Akırı kezegin keltirip, sılık - sıpaa gana: "Ceñe, bu Sizdin kımızınız açıbay cüröt okşoyt" - dep koydu, tördö oturgan agası anı akıraya karap: "Bererge beşimdeki kımız, berbeske şaşkede saamal degen uşu bolot!" - dep oroy - çaray, keskin aytıp taştadı. Tagay dağı unçukpay çığıp ketti. Taarınıp kayda barmak ele, bir künü cazılrat da dep oyloğu. Birok Adigine kögörüüp cazılbadı. Tetirisinçe, caaldangan akıbalga cetip, ordo oynop catışkanda cönü cok cerden çatak çığırap, Tagaydı kamçısı menen çokuga üç çap iydi. Emi Tagay da kararıp, malın aydatıp, Alaydan arkaga köçüp ketti. Oşo kezden beri anın tukumdarı arkalık atalıp kalıştı. Adiginenin tukumu bolso keñ Alaydı ceke eelep, içkilik atalıp ketişti.

Al zamanda kirgiz kalmak, kıtay menen ayığışıp çabışıp turgan. Bir künü Adigine coonun koluna tüşüp, tutkundalıp ketet. Kaşkarıdağı kalmaktın kanı Ereşe anı orgo salıp koyot. Munu ukkan Tagay beypil çaşay albay kalat. Akırı tütpöy, kışkı tokson çığaarın kütpöy izdep

Ak Oğul ile Kuba Oğul yetiştiklerinde, babamızın yerine Bey olacağız diyerek birbirleriyle mücadeleye giriştiler. Halk da ikisinden hangisinin büyük olduğunu anlayamadı.

"Bizim ezelden beri geleneğimizde, büyük oğlan babasının yerini alırdı. Küçüğü ise hazinesine, malına mülküne sahip olurdu. Hangisinin büyük, hangisinin küçük olduğunu bilse bilse anneleri bilir. Annesine sorup öğrenelim." demiş boyun bilgesi.

"Ak Oğul, sağ böbreğimin yanında yatandı. O dünyaya daha önce geldi. Kuba Oğul sol böbreğimin yanındaydı. Sol böbreğim daha sonra boşaldı." demiş anneleri.

Böylelikle Ak Oğul bey olmuş. Kuba Oğul ise malın mülkün sahibi olmuş. Kızıl Oğul onların hayvanlarına bakmış.

Annesinin "Ak Oğul sağ böbreğimin yanındaydı" demesinden itibaren onun soyu sağ, Kuba Oğul'un soyu ise Sol olarak bilinmiştir.

Ak Oğul'un Adigine, Tagay, Munguş adlı üç oğlu, Naalı adlı kızı varmış. Bu dördü erken yaşlarda yetim kalmış, en büyükleri Naalı anamız kardeşlerini bakıp büyümüş, yönlendirip eğitmiş. Kardeşleri büyüyüp akıl sahibi olunca, bir gün ablaları Naalı onlarla sofrada konuşup kendi düşüncesini söylemiş:

"Adigine, sen bu ikisinden büyüksün. Bunlara baba yerine baba ol, göz kulak ol. Hayvan sahibi sen ol, bu iki kardeşini gözet. Kardeşi olanın, rızık çok olur, demişler. Allah izniyle, kardeşin Tagay oldukça atik çıktı, O halkı yönetsin, bey olsun. Munguş'a ise hayvanlar kalıyor, ikinizin mallarına baksın. Haydi bakalım, Amiiin, Allah'ım üçünüzün de yolunu açık etsin, bahtlı, devletli olun!" diyerek dua etti. Diğer üçü de onunla birlikte dua ettiler. Lâkin, bey olmayı çok arzulayan Adigine "Ablamın boş yere, Tagay'a atik demesine bak! Kimin atik olduğunu görürüz!" diyerek kin besleyip, bu işe çok gücendi. Bu küskünlüğü uzadıkça uzadı. Tagay ağabeyinin gönlünü almak için her gün yanına uğrayıp arayıp soruyordu. Sabah kahvaltısında yengesi ona her gün mayalanmamış taze kımız veriyordu. Düşünceli Tagay "Yanımdan gitmesin" diyerek bunu bile içiyordu. Sonunda bir fırsatını buldu ezile büzüle, nazikçe "Yenge sizin bu kımızınız acımıyor sanırım" deyiverdi. Başköşede oturan ağabeyi ona bakarak "Cömerde ögledeki kımız, pintiye akşam vakti mayalanmamış kımız, denilen budur!" diyerek kaba bir şekilde kestirip attı. Tagay buna da ses çıkarmayıp çıkıp gitti. Gücenip nereye gidebilecekti ki, bir gün barışır diye düşündü. Ama Adigine barışmadı. Tam tersine, iyice celallendiği sırada, Ordo oyunu oynarlarkem hiç sebepsiz yere kavga çıkarıp Tagay'ın başına kamçısıyla üç kez vurdu. Bunun üzerine Tagay mallarını sürüp Alay'ın Arkaya göç etti. O zamandan itibaren onun soyundan gelenlere Arkalık denir. Adigine'nin soyu ise, geniş Alay topraklarına hâkim olup İçkilik adını aldılar.

O dönemlerde Kirgizler, Kalmuk ve Çinlilerle ayrı ayrı savaşıyordu. Bir Adigine tutsak olup düşman eline düştü. Kaşkar'daki Kalmuk hanı, onu kıyuya atar. Bunu duyan Tagay kayıtsız kalamaz. Sonunda kışın doksanının çıkmasını beklemeden yola düşer. Şehre kale kapısı kapatılacağı sırada ulaşıp duvarın üstüne çıkar.

cönöyt. Şaarga darbazası bekip kalganda cetip, dubaldın sırtında tünöyt. Darbazaçı tañ aldında eşik açıp, uşup, kalçıldagan Tagaydı çerüülördün koluna tapşırat. Tagay özünün biy ekenin çasırap, kolgo tüşüp ketken agasın izdep kelgen karapayım adam bolo kalat. Akırı anı kanga alıp barışat. Datın ukkan soñ kan: "Sen kalaada es alıp cata tur. Biz uuga çıgıp baratabız. Kaytıp kelgende süylöşöbüz" - deyt.

"Taksır kanım, meni da koşup alsañbız. Mergençi elem", - dep Tagay kayra da koldorun booruna alat.

"Andan önörlüü bolsoñ, önöründü kiyin köröör-büz" - dep şıldıñdap mıyığınan külüp koyot kan. Ordosuna üç kündön kiyin kayırılıp kelse, köktö coru aylanıp uçup cürüptür. Bul kalmaktardın oyu boyunça camandiktın cısaanı. Corunu köz açıp - cumguça cogotuş kerek ele. Birok kalmak cigitterdin utur biri caa tartıp, tiygize albay catıştı. Kan kelgen soñ ogo beter koldoru kaltrıap, dürböp - sürdöp kalıştı. "Bayağı kırgız cigit mergençimin debedi bele! Alıp kelgileçi oşonu!" - dedi kan kabagın çıtıp. Tagaydı zamatta alıp keliştı. Bir cigit uturlay basıp, caasın sunup kaldı ele Tagay başın çaykadı:

"Cok, men öz agamdın kara kundak caası menen gana atamın".

Köz irmegençe Tagaydın kaalaganı koluna tiyip, közdörünön ot candı da, üçüncü ıret koldorun booruna ala koyup, kanga kayırıldı:

"Taksır kanım, kaalagan çekitiñizdi buyruñuzçu".

"Kecigesinen tiyip, eki közünün ortosunan carıp çıksın!"

Tagay uzak dele meelegen cok. Köz açıp - cumguça bolboso da, köktö kaalgıgan corunu baarı cabıla tekşi karap bütküçö ele, kanattarın daldaytkan körkü cok kuş kandın aldına kelip talp etip tüştü. Uvaziri cerden ala koyup, özü karabay turup kanına körsöttü ele caanın ogu bul beykünö kuştun eki közünün dal ortosun carıp çıkkın eken. Kandın kubanıçı kökürögünö sıybay:

"Çın ele azamat ekensiñ, cigit! Atıñ kim?" - dedi. Atabız kiçine buydalıp - tüşölüp barıp "Tagay", - dep çının ayttı. Kan anın kıstalıp kicaalat bolgonun baykabay barbalañdap: "Kana, kaalaganıñdı, tilegeniñdi aytçı, kızıtalak! Suraganıñdı beremin!" - dedi. "Agamdı boşotup beriñiz!"

"Şaar surabaysıñbı, dööpörös!"

"Şaardı bağım bolso kiyin alaarmın".

"Boluptur. Agasın ordon çıkarıp bergile. Agasına koşup bir kul tartuulagıla!" - dedi kan uvazirine.

Tagay burkurap ıylap körüşkön agasın Alayına cetkirdi. Kuldu da aga tartuuladı. Corunun baygesine kelgen sebeptüü oşo cigittin atı Coru bolup kaldı. Azırkı adiginenin içindegi coru urusu oşonun tukumu. Corudan Aça Tamga, Ay Tamga. Aça Tamgadan: Elçibek, Cayçı, Cakıp, Korok, Bara İyrek, Beşabişka, Eseke, Kadıraalı; Ay Tamgadan: Mırzakul, Kunçubek, Karakunas, Kalmakı, Çokoylooçu, Kaldırkırçak, Koco, Tasma, Tasmadan Karatasma...

Kale kapıcısı, sabah vakti kapıyı açtığında üşüyüp titreyen Tagay'ı askerlerin eline teslim eder. Tagay kendisinin bey olduğunu gizleyip oraya tutsak düşen ağabeyini aramaya gelmiş sıradan biri gibi davranır. Nihayetinde onu hanın huzuruna çıkarırlar. Derdini dinledikten sonra Han ona, "Sen şehirde yatıp dinlene dur. Biz ava çıkacağız. Dönünce konuşuruz" der.

"Yüce Hanım, beni de yanınızda götürseniz. Ben de avcıyım" diyerek Tagay, tekrar ellerini bağrına koydu.

"Hünerliysen eğer, hünerini sonra görürüz" deyip alay ederek Han bıyık altından güldü. Şehrine üç gün sonra döndüğünde, gökyüzünde akbabanın uçtuğunu görür. Bu, Kalmukların inancına göre felaketin işaretidir. Akbabayı göz açıp yumana dek yok etmek gerekmektedir. Böyle olmasına rağmen, Kalmuk yiğitlerinin hiç biri oklayıp vuramıyorlardı. Han gelince daha çok telaşlanıp elleri titremeye başladı. "O Kırgız yiğit avcıyım dememiş miydi?! Onu getirin bana!" dedi han, suratını ekşiterek. Tagay'ı hemen getirdiler. Yiğitlerden biri yanına yaklaşıp Tagay'a yayını sunduğunda, Tagay başını sallayarak:

"Hayır, ben sadece ağabeyimin kara saplı yayı ile atarım" dedi.

Tagay'ın istediği yay hemen eline gelip gözleri neşeyle parladı, üçüncü defa ellerini bağrına koyup hana doğru döndü:

"Yüce Han'ım, neresinden vurmamı istiyorsanız söyleyin"

"Ensesinden girsin, iki gözünün ortasından yarıp çıksın!"

Tagay uzun uzadıya nişan almadı. Göz açıp yumana dek olmasa da, orada bulunanlar gökyüzünde dönen akbabayı fark edinceye kadar geçen süre içinde, kanatlarını çırpan çirkin kuş, hanın önüne pat diye düştü. Veziri yerden alıp kendisi bakmadan hanına gösterdiğinde, okun bu günahsız kuşun iki gözünün ortasından çıktığını gördüler. Hanın sevinci bedenine sığmayıp:

"Gerçekten de muhteşemmişsin, yiğit! Adın ne?" dedi. Atamız, sıkılıp biraz düşündükten sonra "Tagay" diyerek gerçeği söyledi. Han onun sıkıldığını fark etmeyip coşkuyla, "Haydi, istediğini, dilediğini söyle, aslanım! Arzu ettiğini vereceğim!" dedi. "Ağabeyimi serbest bırakın!"

"Şehir istemez misin, saf!"

"Şehri bahtım varsa sonra alırım."

"Tamam. Ağabeyini kuyudan çıkarıp serbest bırakın. Ağabeyinin yanında bir de köle verin!" dedi Han vezirine.

Tagay, hüçürüklerle ağlayıp sarılan ağabeyini, yurdu Alay'a götürdü. Köleyi de ona verdi. Akbabanın ödülü olarak verilen o yiğidin adı da Coru (Akbaba) olarak kaldı. Şimdiki Adigine'nin soyunun içindeki Coru kabilesi, onun soyundandır. Coru'dan Aça Tamga, Ay Tamga. Aça Tamga'dan Elçibek, Cayçı, Cakıp, Korok, Barak, İyrek, Beşabişka, Eseke, Kadıraalı; Ay Tamga'dan Mırzakul, Kunçubek, Karakunas, Kalmakı, Çokoylooçu, Kaldırkırçak, Koco, Tasma. Tasma'dan Kara Tasma olmuştur...